



# Повернення



Дослідження про масштаби міграції з України та наслідки для економіки, демографії, суспільства та майбутнього української держави

грудень 2024 року

реалізовано в межах проекту

«Повернення: стратегія повернення та реінтеграції українських біженців з Німеччини в Україну»



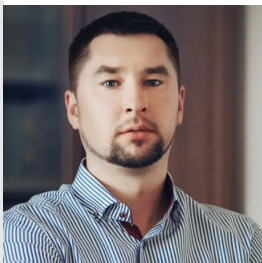
за участі експертів:





Простий спосіб дослідити країну –  
подивитися, скільки людей хочуть приїхати  
в неї, а скільки – з неї виїхати

Дослідження "Масштаби міграції з України та наслідки для економіки, демографії, суспільства та майбутнього української держави" проведене Дослідницько-аналітичною групою Infolight.UA та ГО "Фонд сприяння демократії" за підтримки Фонду Ганнса Зайделя в Україні протягом 2023-2024 років.



Автор-упорядник: Валерій Майданюк, політолог, канд. політ. наук, експерт Фонду сприяння демократії

Проект #Повернення/REDITUS реалізується ГО "Фонд сприяння демократії"  
за підтримки Фонду Ганнса Зайделя в Україні

**Дослідження про масштаби  
міграції з України та наслідки для  
економіки, демографії,  
суспільства та майбутнього  
української держави**

# ВСТУП

Дослідження, присвячене масштабам міграції з України та її наслідкам для економіки, демографії, суспільства і майбутнього української держави, висвітлює багатогранність викликів, пов'язаних із цією кризою. На кінець 2024 року, за оцінками Міністерства закордонних справ України, за кордоном перебуває близько 7,7 мільйона українських громадян (за даними звіту\_тимчасової\_слідчої\_комісії\_Верховної\_Ради\_України\_з\_питань\_захисту\_прав\_внутрішньо\_переміщених\_осіб). При цьому близько 5,3 мільйона осіб, або 69% від загальної кількості, проживають у країнах Європейського Союзу. Значна частина українців оселилася у США (880 тисяч), Канаді (408 тисяч) та Великій Британії (200 тисяч).

Слід зазначити, що дані щодо кількості біженців, їхнього географічного розподілу та соціально-демографічних характеристик можуть відрізнятися залежно від джерел. Наприклад, міністр закордонних справ озвучив\_цифру\_в\_7,5\_мільйона\_українців\_за\_кордоном. Це пов'язано із розбіжностями у методології збору інформації, рівнем доступу до даних і частотою їх оновлення. Зокрема, різні підходи до підрахунку перетинів кордону, включення або виключення нелегальних мігрантів і врахування повторних міграційних хвиль створюють суттєві труднощі для отримання точної картини.

Розподіл біженців у країнах ЄС є нерівномірним. Найбільша кількість українських громадян зосереджена у Німеччині (1,14 мільйона осіб, або 27,2% від загальної кількості в ЄС), Польщі (983 тисячі осіб) та Чехії (379 тисяч осіб). Інші ключові країни, як-от Іспанія, Румунія та Італія, прийняли значну, але відносно меншу кількість біженців. Цікаво, що Молдова, попри свої обмежені ресурси, прийняла найбільшу кількість українських біженців відносно населення, що свідчить про потужну хвилю солідарності.

Демографічний профіль українських біженців показує, що домінуючими групами є дорослі жінки (45%) та діти (32%). Чоловіки становлять лише 23% від загальної кількості, що відображає обмеження на виїзд чоловіків з України через мобілізаційні заходи (при цьому за даними\_Євростат, чоловіки становлять 37%). При цьому 75% біженців є висококваліфікованими спеціалістами з вищою освітою, що свідчить про значний людський капітал, залучений до міграції. Однак цей аспект також створює суттєві виклики для України, оскільки відтік кваліфікованих кадрів обмежує можливості відновлення економіки.

Примітка: наведені в тексті дані отримані з відкритих джерел, з інтегрованими гіперпосиланнями на джерела в тексті. Команда проєкту зауважує, що через значні розбіжності в кількісних оцінках біженців, представлені показники слід розглядати переважно як ілюстративні, оскільки вони відображають загальні тенденції, а не точні значення. Дані власних опитувань зазначені окремо.

Економічні наслідки міграції для України є суттєвими. Щорічні втрати ВВП внаслідок неповернення такої кількості українців, за нашими оцінками, становлять 3,9–6,3% від довоєнного рівня щорічно. З іншого боку, повернення кожних 100 тисяч громадян може забезпечити приріст ВВП на 0,5%. Втрати також відображаються у зменшенні податкових надходжень та збільшенні витрат на соціальну інфраструктуру. Без активних заходів втрати для економіки можуть досягти 113 мільярдів доларів США за наступне десятиліття. Одночасно, інтенсивний виїзд молоді та репродуктивно активного населення створює ризики для довгострокової демографічної стабільності.

Тенденції щодо повернення демонструють зменшення готовності біженців репатріюватися. У 2022 році до 60% опитаних висловлювали бажання повернутися, тоді як у 2024 році цей показник знизився до 22%. Водночас чверть опитаних все ще розглядають таку можливість. Наприклад, у Польщі 20% новоприбулих біженців планують залишитися назавжди, і 76% із них вже мають дохід від власної праці. Основними причинами відмови від повернення є економічна стабільність за кордоном, доступ до якісної освіти та медицини, а також безпекові міркування.

Станом на кінець жовтня 2024 року у Норвегії перебували понад 77 тисяч українських біженців. Згідно з результатами опитування, проведеного на замовлення компанії Imdі, 47% українських біженців у Норвегії заявили, що не повернуться в Україну навіть після завершення війни. Лише 10% опитаних висловили готовність повернутися, тоді як значна частина решти поки що не визначилася зі своїми планами. Крім того, до Норвегії все частіше приїжджають підлітки у віці 16–17 років, що може бути пов'язано із їхнім бажанням уникнути мобілізації та участі у військових діях. Цікаво, що серед тих, хто перебуває в Норвегії тривалий час, спостерігається зростання бажання залишитися.

Україна робить кроки для заохочення повернення своїх громадян. У 2025 році стартує пілотний проєкт спільно з Німеччиною, спрямований на створення можливостей для працевлаштування, зокрема в оборонній промисловості. Цей процес координуватиме новостворене Міністерство національної єдності на чолі з Олексієм Чернишовим. Як зазначив радник президента Олександр Камишін, основною країною, де реалізовуватимуть перші ініціативи, стане Німеччина. Передбачається, що стимулювання повернення відбуватиметься через створення робочих місць у критично важливих секторах, таких як оборонна промисловість. Водночас прем'єр-міністр Денис Шмигаль підтвердив, що Україна вже обговорила технічні деталі повернення громадян із німецьким урядом і домовилася про спільні зусилля для реалізації цього плану.

Заробітна плата є ключовим фактором, який впливає на рішення про повернення. За словами старшого наукового співробітника Інституту демографії Олексія Позняка, зарплата на рівні 70% від закордонної може стати потужним стимулом для повернення. Різниця у 30% компенсується можливістю перебувати в правовому полі своєї країни і жити серед рідних та знайомих. Однак поточний рівень зарплат в Україні значно нижчий. У Польщі українці отримують від 700 до 1300 євро на місяць, а в Німеччині – 1500–1900 євро. У той час середня зарплата в Києві становить менше як 600 євро, а в інших регіонах країни ще нижча. Додатково, країни ЄС надають значні соціальні виплати, що ще більше ускладнює повернення українських громадян.

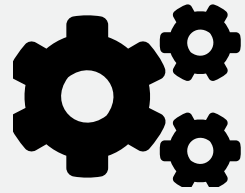
Станом на вересень 2024 року, згідно з опитуваннями, 32% українців віком від 16 до 35 років висловили бажання виїхати за кордон, тоді як 45% зазначили, що планують залишитися в Україні. Водночас результати опитувань Інституту Ifo в Мюнхені показують, що майже чверть українських біженців у Європі не планують повертатися на батьківщину. Це створює додаткові виклики для України в її зусиллях повернути 7,5 мільйона громадян і підтримати відновлення економіки та соціальних структур.

1. Експерти прогнозують, що у випадку завершення війни у 2025 році близько 2–2,5 мільйона українців можуть повернутися з європейських країн. Водночас важливо боротися за тих, хто ще не визначився з вибором між поверненням і залишенням за кордоном, адже ця група становить ключову цільову аудиторію для державних програм підтримки репатріації.

**За даними Світового конгресу українців (СКУ), за кордоном нині проживає близько 25 мільйонів українців. Серед них є ті, хто залишив країну після початку повномасштабного вторгнення Росії, інші живуть за кордоном уже понад два десятиліття, а також ті, хто народився за межами України. Павло Ґрод, президент СКУ, наголошує: усі ці люди залишаються українцями, незалежно від місця їхнього проживання.**

**Він вважає, що кожен із них може зробити значний внесок у відбудову України після війни, незалежно від того, чи вирішать вони повернутися додому, чи залишаться за кордоном. Запровадження інституту множинного громадянства, за словами Ґрода, допоможе залучити цю глобальну спільноту до процесів відновлення країни та зробить їх повноцінними учасниками цього процесу.**

# Методологія та інструменти дослідження



Методологія дослідження поєднує кілька підходів, які дозволяють забезпечити об'єктивність і комплексність висновків:



## Аналіз статистичних даних

Використано дані з офіційних джерел:

- Державна прикордонна служба України
- Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)
- Евростат
- Національні статистичні служби країн ЄС
- Міністерство закордонних справ України
- Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України



## Експертне опитування

Проведено інтерв'ю з експертами різних галузей:

- Політологи та аналітики
- Економісти
- Соціологи
- Представники громадських організацій
- Міжнародні експерти



## Опитування біженців:

В рамках проекту #Повернення проведено:

- Онлайн-опитування українських біженців
- Глибинні інтерв'ю з різними категоріями мігрантів
- Моніторинг настроїв у соціальних мережах
- Аналіз динаміки зміни настроїв за 2023-2024 роки



## Компаративний аналіз

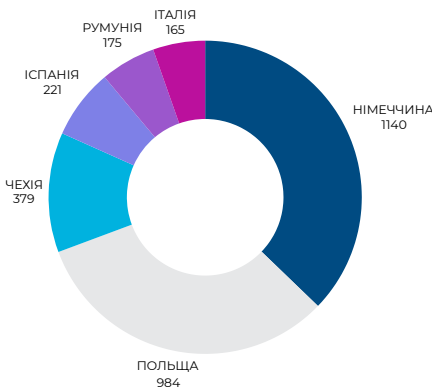
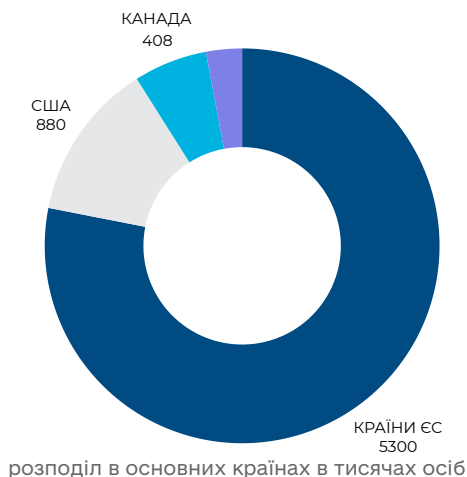
Досліджено міжнародний досвід:

- Досвід післявоєнної Німеччини з реінтеграції біженців
- Сучасні практики країн ЄС щодо інтеграції мігрантів
- Програми повернення громадян в різних країнах
- Успішні кейси реінтеграції

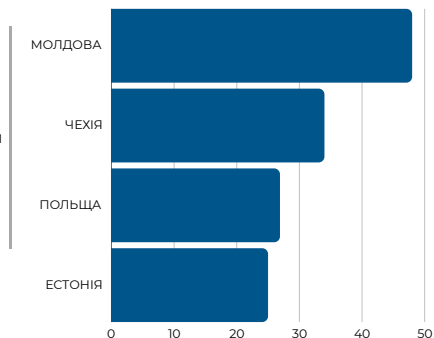
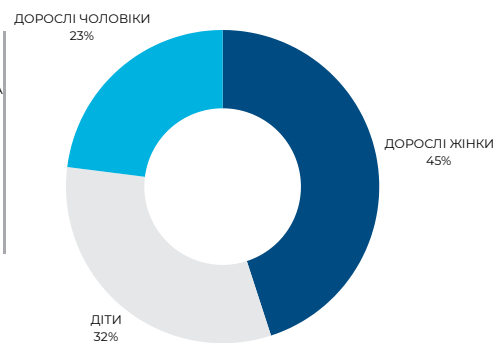
## 2. Поточна ситуація та масштаб проблеми

За даними МЗС України станом на кінець 2024 року:

- Загальна кількість українців за кордоном: 7,7 млн осіб



Країни ЄС з найбільшою кількістю українців зі статусом тимчасового захисту:



Найбільша кількість біженців на 1000 осіб місцевого населення

Визначення точної кількості українських біженців ускладнюється низкою факторів:

- Розбіжності в методологіях підрахунку різними організаціями
- Технічні труднощі обліку в перші тижні війни
- Відсутність обліку неповнолітніх у деяких статистиках
- Неможливість точного відстеження кратних перетинів кордону
- Відсутність даних про нелегальні перетини
- Брак достовірної інформації щодо українців у РФ та Білорусі



### Хронологія міграційних хвиль

- Пік виїзду: березень-квітень 2022 року
- Стабілізація потоку: 35-40 тис. осіб на добу
- Поступове зменшення інтенсивності виїзду у 2023-2024 роках



### Статуси перебування

- 4,2 млн осіб мають статус тимчасового захисту в ЄС
- Продовження статусу до березня 2026 року
- 98,3% бенефіціарів тимчасового захисту - громадяни України



# Масштаби міграції: комплексний аналіз

Масштаби міграції українців внаслідок російської агресії створили безпрецедентну ситуацію в європейській історії XXI століття. За даними Міністерства закордонних справ України, станом на кінець 2024 року за межами країни перебуває близько 7,7 мільйона українських громадян. Це найбільша міграційна криза в Європі з часів Другої світової війни, яка має глибокі наслідки як для України, так і для приймаючих країн.

Значна частина українських мігрантів – 5,3 мільйона осіб (69%) – знаходиться в країнах Європейського Союзу. Однак географія розселення українців є набагато ширшою: близько 880 тисяч осіб проживають у США, 408 тисяч – у Канаді, 200 тисяч – у Великій Британії. Така широка географія розселення створює як виклики для підтримки зв'язків з громадянами, так і потенційні можливості для розвитку міжнародних зв'язків України.

Розподіл українських біженців у країнах Європейського Союзу характеризується значною нерівномірністю. Німеччина прийняла найбільшу кількість українців – 1,14 мільйона осіб, що становить 27,2% від усіх українських біженців у ЄС. Це створило значне навантаження на соціальну систему країни, але водночас допомогло частково вирішити проблему нестачі робочої сили в певних секторах економіки. Польща, яка прийняла 983,88 тисяч осіб (23,4%), стала другою за кількістю українських біженців, що пояснюється не лише географічною близькістю, але й історичними зв'язками та культурною спорідненістю.

**Особливої уваги заслуговує ситуація з розподілом біженців відносно населення приймаючих країн. Молдова, попри свій невеликий розмір та обмежені економічні можливості, прийняла близько 120 тисяч українських біженців при власному населенні 2,51 млн осіб. Це становить 47,8 осіб на 1000 місцевих жителів – найвищий показник серед усіх країн, що прийняли українських біженців. На другому місці знаходиться Чехія з показником 34,8 особи на 1000 місцевих жителів, що також значно перевищує середній показник по ЄС (9,3 особи на 1000 населення).**

Демографічний профіль українських мігрантів відображає специфіку воєнного часу: 45% становлять дорослі жінки, 32% – діти, і лише 23% – чоловіки. Така гендерна диспропорція пояснюється обмеженнями на виїзд чоловіків призовного віку та створює додаткові виклики як для самих мігрантів, так і для України в цілому.

# Динаміка міграційних процесів: розгорнутий аналіз

Процес міграції українців з початку повномасштабного вторгнення характеризувався кількома чіткими фазами. Найбільш інтенсивний період припав на березень-квітень 2022 року, коли щоденні показники перетину кордону сягали сотень тисяч осіб. Після цієї першої хвилі потік стабілізувався на рівні 35-40 тисяч осіб на добу, що свідчить про формування стійких міграційних коридорів та адаптацію системи прийому біженців у європейських країнах.

У 2024 році спостерігаються нові тенденції в міграційних процесах. Статистика показує нерівномірну динаміку в різних країнах. Наприклад, найбільший приріст українських біженців у жовтні 2024 року зафіксовано в Німеччині, де кількість зареєстрованих осіб збільшилася на 11 370 (+1,0%). Польща та Іспанія також показали позитивну динаміку, прийнявши додатково 4 045 (+0,4%) та 3 600 (+1,6%) осіб відповідно.

Водночас деякі країни демонструють зворотну тенденцію. Найбільш помітне зменшення відбулося в Литві, де кількість зареєстрованих біженців скоротилася на 33 455 осіб (-41,3%). Це значне скорочення пов'язане переважно з масштабним переглядом реєстрації та скасуванням статусу для осіб з неактивним статусом. Менш суттєве зменшення спостерігалось в Італії (-1 105 осіб, -0,7%) та Франції (-280 осіб, -0,5%).

Важливим аспектом міграційної динаміки є правовий статус українців за кордоном. Станом на жовтень 2024 року 4,2 мільйона осіб мають статус тимчасового захисту в країнах ЄС, що становить 98,3% від усіх бенефіціарів такого статусу. Європейська рада продовжила дію тимчасового захисту до березня 2026 року, що забезпечує українським біженцям стабільну правову основу для перебування, працевлаштування та отримання соціальних послуг.

Особливістю поточної ситуації є формування стійких українських громад у країнах перебування. У Польщі, наприклад, 76% українських біженців мають дохід від власної праці, що свідчить про високий рівень економічної інтеграції. При цьому 20% новоприбулих українців у Польщі вже розглядають можливість залишитися в країні назавжди, а серед тих, хто проживав там до початку повномасштабного вторгнення, цей показник сягає 50%.

# Демографічні наслідки: глибинний аналіз ситуації

Масштабний міграційний відтік населення поглибив демографічну кризу, яка розпочалася в Україні ще в 1990-х роках. Якщо на момент здобуття незалежності населення України становило 52 мільйони осіб, то до початку 2022 року воно скоротилося до 42 мільйонів. Повномасштабне російське вторгнення призвело до подальшого драматичного зменшення – до приблизно 31,1 мільйона осіб на підконтрольних територіях станом на липень 2024 року. Таким чином, загальне скорочення населення за період війни склало понад 10 мільйонів осіб, або близько 25% довоєнної чисельності.

Особливе занепокоєння викликають довгострокові демографічні прогнози. За розрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, до 2041 року чисельність населення може скоротитися до 28,9 мільйонів осіб, а до 2051 року – до 25,2 мільйонів. Ці прогнози враховують не лише поточну міграцію, але й її довгострокові наслідки, пов'язані зі зміною вікової структури населення та репродуктивною поведінкою.

Якісні характеристики міграційного відтоку створюють додаткові виклики для демографічного розвитку України:

## 1. Втрата репродуктивного потенціалу:

- Значна частка жінок репродуктивного віку серед мігрантів
- Виїзд молодих сімей з дітьми
- Тенденція до возз'єднання сімей у країнах перебування

## 2. Зміни вікової структури:

- Прискорення процесу старіння населення
- Збільшення демографічного навантаження на працездатне населення
- Порушення механізмів відтворення поколінь

## 3. Регіональні диспропорції:

- Нерівномірне скорочення населення за регіонами
- Особливо складна ситуація у прифронтових областях
- Концентрація внутрішньо переміщених осіб у західних регіонах

За даними регіональної влади, з 1 серпня 2024 року тільки Донецьку область покинули понад 128 тисяч осіб, включаючи 24 тисячі, які втекли безпосередньо із зон активних бойових дій. У Сумській області за період з серпня по жовтень було евакуйовано 36 тисяч осіб, у тому числі 6 тисяч дітей.

# Економічні наслідки демографічних втрат: комплексний аналіз впливу

Масштабна міграція населення створює суттєві економічні виклики для України, які проявляються у кількох ключових аспектах:

## Прямий вплив на ВВП

Щорічні втрати української економіки через міграцію оцінюються у 3,9-6,3% від довоєнного рівня ВВП. За оцінками експертів, без активних заходів з повернення мігрантів Україна може втратити до 113 млрд доларів ВВП протягом наступних 10 років. Це також означає недоотримання близько 45 млрд доларів податкових надходжень за цей період.

При цьому існує чіткий взаємозв'язок між поверненням громадян та економічним зростанням: відтік кожних 100 тисяч українців призводить до зменшення обсягу ВВП на 0,5%. Таким чином, масове повернення мігрантів могло б стати суттєвим фактором економічного відновлення країни.

## Ситуація на ринку праці

Міністерство економіки прогнозує, що протягом наступних 10 років Україні знадобиться додатково залучити 4,5 мільйона працівників. Поточна ситуація характеризується:

- Гострим дефіцитом кваліфікованих кадрів
- Зростанням конкуренції за робочу силу між підприємствами
- Обмеженням можливостей для розширення виробництва
- Труднощами з відкриттям нових підприємств через брак персоналу

## Структурні зміни в економіці

Відбувається суттєва трансформація економічної структури країни:

- Релокація промислових потужностей із східних регіонів на захід
- Зміна галузевої структури економіки
- Переорієнтація ринку праці на нові сектори
- Необхідність адаптації економіки до нових демографічних реалій

## Вплив на соціальну сферу

Демографічні зміни створюють додатковий тиск на соціальну систему:

- Зростання навантаження на пенсійну систему
- Зменшення бази платників податків
- Скорочення фінансування соціальних програм
- Необхідність реструктуризації системи соціального забезпечення

# Розширений аналіз викликів від масштабної міграції українців

## Втрата висококваліфікованих кадрів

Масова еміграція значної кількості громадян, особливо висококваліфікованих спеціалістів, суттєво обмежує можливості України для післявоєнного відновлення. У розвинених економіках саме ці професіонали стають драйверами технологічного прогресу, інновацій та модернізації ключових секторів. Залишаючи країну, вони не лише позбавляють Україну важливих компетенцій, але й знижують конкурентоспроможність на міжнародній арені. До того ж, дефіцит фахівців у таких галузях, як медицина, ІТ, інженерія та освіта, створює додатковий тиск на внутрішні інституції, зокрема, систему охорони здоров'я та науково-дослідні установи.

## Відтік молоді та "покоління за кордоном"

Особливу тривогу викликає відтік молоді, яка має потенціал стати лідерами нової генерації України. Дослідження демонструють, що молодь швидко адаптується в нових країнах, оволодіває місцевими мовами, що значно знижує ймовірність їх повернення. Фактично, покоління, яке повинно було б бути рушієм соціальних, економічних і політичних змін в Україні, ризикує стати частиною інтелектуального ресурсу інших держав.

## Демографічні ризики

Масова еміграція жінок репродуктивного віку та народження дітей за кордоном ставлять під загрозу демографічний баланс України. Діти, які народжуються в інших країнах, часто отримують громадянство цих держав і зазвичай асоціюють себе з місцевою культурою. Збереження зв'язку з українським корінням залежить від багатьох факторів, зокрема, рівня освіти, сімейного виховання та політики української держави щодо діаспори. Втрата демографічного потенціалу може посилитися через те, що частина цих дітей, навіть зберігаючи український паспорт, обиратимуть кар'єрний шлях і життя поза Україною.

## Залежність від трудової міграції

Якщо демографічна ситуація не покращиться, Україна може бути змушена залучати трудових мігрантів з інших країн, таких як Індія, Філіппіни або африканські держави. Цей сценарій не лише передбачає значні економічні інвестиції в інтеграцію іноземних працівників, але й піднімає питання про збереження національної ідентичності, міжкультурні конфлікти та соціальну згуртованість. Країна, яка історично була культурно однорідною, може зіткнутися з викликами, пов'язаними з адаптацією до мультикультурності.

# Результати опитування українських біженців

## Методологія опитування

Дослідження настроїв та намірів українських біженців проводилось у рамках проекту #Повернення протягом 2023-2024 років. Метою дослідження було вивчення ключових факторів, які впливають на рішення українських громадян про повернення або залишення за кордоном, а також оцінка загальних настроїв у різних соціальних групах. Опитування охопило українців, які перебувають у різних країнах Європейського Союзу, з особливим фокусом на найбільші громади в Німеччині, Польщі та Чехії, де зосереджена значна частина біженців.

## Методологія дослідження включала кілька інструментів збору даних:

1. Онлайн-опитування через спеціалізовану платформу: Анкети були адаптовані для різних цільових груп, що дозволило охопити широку аудиторію.
2. Глибинні інтерв'ю з представниками різних соціальних груп: Особливий акцент зроблено на з'ясуванні причин міграції, особистих очікувань і побоювань щодо можливого повернення. Цей підхід дозволив отримати якісні дані, які доповнюють кількісні результати.
3. Моніторинг дискусій у соціальних мережах та онлайн-спільнотах біженців: Аналіз відкритих платформ, таких як Facebook-групи, форуми та тематичні чати, надав уявлення про поточні настрої серед біженців. Цей метод допоміг ідентифікувати основні теми та питання, які хвилюють українців за кордоном.

В опитуванні взяли участь респонденти різних вікових категорій, рівнів освіти та професійного досвіду. Особлива увага приділялася вивченню настроїв серед:

- Сімей з дітьми шкільного віку: Ця категорія відзначається високим рівнем інтеграції дітей у місцеві школи, що впливає на рішення батьків щодо повернення.
- Висококваліфікованих спеціалістів: Їхні наміри залежать від наявності професійних перспектив як за кордоном, так і в Україні. Багато з них висловлюють занепокоєння щодо відсутності умов для професійного розвитку на батьківщині.
- Чоловіків, які втікли від мобілізації: Для цієї групи безпекові міркування залишаються вирішальним фактором. Вони також зазначають труднощі з легалізацією та працевлаштуванням за кордоном.
- Людей старшого віку: Ця категорія частіше прагне повернутися, оскільки відчуває труднощі з адаптацією в нових умовах.

## Основні результати

### Зміна планів щодо повернення

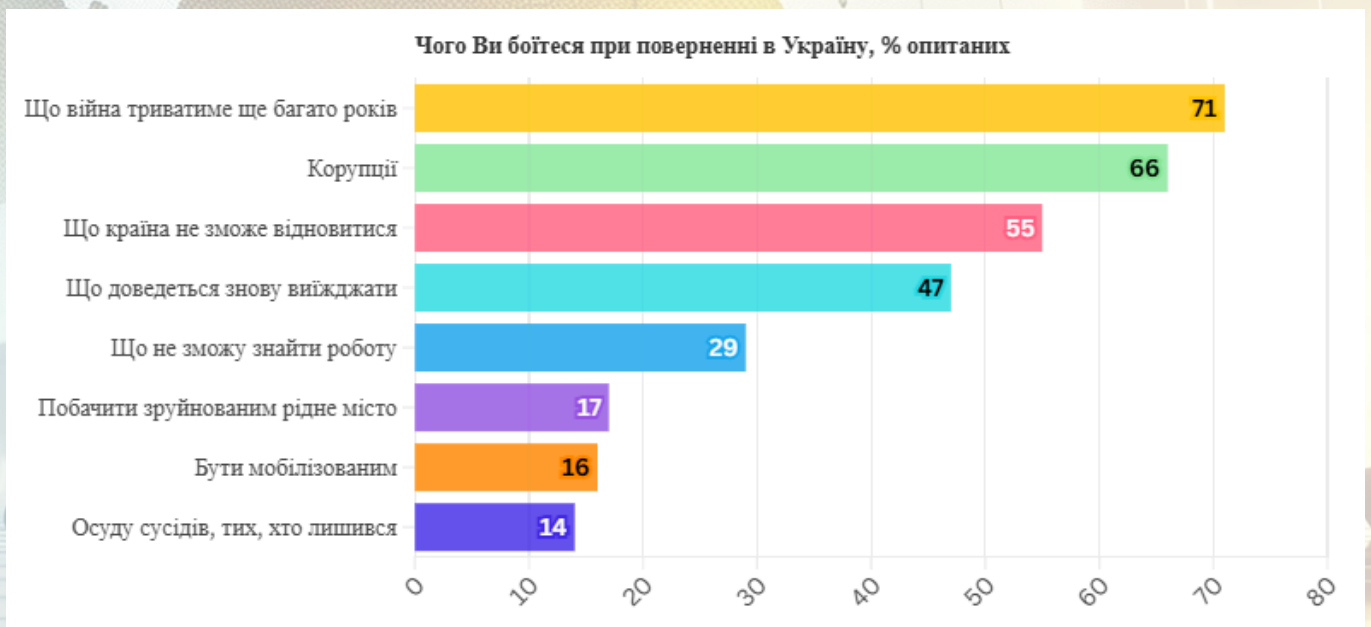
За два роки спостерігається значна трансформація намірів українських біженців. Якщо у 2022 році близько 60% опитаних планували повернутися після завершення активних бойових дій, то у 2024 році ця цифра знизилася до 22%. Цей спад свідчить про адаптацію значної частини українців до умов життя за кордоном, а також про зростання невизначеності щодо перспектив безпеки та стабільності в Україні.

При цьому 25% респондентів вказують, що все ще розглядають можливість повернення, але не мають конкретних планів. Основні фактори, які утримують їх від повернення, включають економічні та соціальні аспекти, зокрема розрив у рівні доходів між Україною та країнами ЄС, а також доступ до якісної медицини та освіти.

### Молодь та інтеграція

Показово, що найменш схильною до повернення є молодь віком 15-17 років. Лише 17% представників цієї групи мають тверді наміри повернутися в Україну. Ця тенденція пояснюється їхньою успішною інтеграцією в європейське суспільство через систему освіти, нові соціальні зв'язки та перспективи професійного зростання. Багато з них вважають країну перебування своїм новим домом, особливо якщо їхні сім'ї також планують залишитися.

Таким чином, результати дослідження показують складність і багатофакторність процесу ухвалення рішень українськими біженцями. Вони підкреслюють необхідність комплексного підходу до формування державної політики, спрямованої на створення умов для повернення та реінтеграції громадян.



# Розширений аналіз викликів від масштабної міграції українців

## Причини зміни намірів щодо повернення

Глибинні інтерв'ю з респондентами виявили комплекс причин, що впливають на зміну планів щодо повернення. Ці фактори варіюються залежно від індивідуального досвіду, соціального статусу та умов у країнах перебування. Нижче представлено детальний аналіз основних причин, які впливають на рішення біженців.

## Економічні фактори

Економічна стабільність є одним із ключових чинників, що стримують українських біженців від повернення:

- **Стабільний дохід:** У Польщі 76% українських біженців мають стабільний дохід від власної праці, що забезпечує їм фінансову незалежність.
- **Вищі доходи:** 38% опитаних зазначили, що їхній дохід "значно вищий, ніж до війни", тоді як ще 23% повідомили про "дещо вищий" рівень заробітку. Цей фактор дозволяє багатьом робити заощадження, що було рідкістю для них в Україні.
- **Доступ до ринку праці:** Біженці отримують можливості працювати у сферах, які часто недоступні в Україні, що підвищує їхній соціальний статус і професійні перспективи.
- **Соціальні виплати:** У багатьох країнах ЄС, таких як Німеччина чи Польща, існують розвинені системи соціальної підтримки, які доповнюють доходи від праці та створюють додаткову фінансову подушку.

## Соціальна адаптація

Успішна інтеграція в нові спільноти та адаптація до умов життя за кордоном також відіграють значну роль:

- **Мовний бар'єр:** Для багатьох біженців мовний бар'єр не став суттєвою проблемою завдяки доступу до безкоштовних мовних курсів і підтримки місцевих громад.
- **Інтеграція дітей:** Діти українських біженців успішно інтегруються в місцеві школи, отримуючи якісну освіту. Це створює додаткову мотивацію для сімей залишатися за кордоном.
- **Соціальні зв'язки:** Формування нових дружніх і професійних зв'язків у країнах перебування зменшує потребу у поверненні.
- **Доступ до медицини:** У багатьох країнах ЄС українці отримали доступ до якісних медичних послуг, які є безкоштовними або менш корупційними, ніж в Україні.

**Проте варто відзначити, що в більшості випадків медицина в Україні є більш доступною та змушує приїздити до, наприклад, стоматолога, і повертатися в Європу.**



### Безпекові міркування

**Питання безпеки є основною перешкодою для повернення, особливо для сімей із дітьми:**

- Невпевненість у тривалому мирі: Багато біженців побоюються, що війна може відновитися, навіть якщо активні бойові дії припиняться.
- Ризик повторного вторгнення: Загроза нової агресії з боку Росії залишається важливим фактором у прийнятті рішень.
- Страх ракетних обстрілів: Побоювання щодо ракетних атак і відсутності належного захисту в Україні є одним із головних чинників, що утримують біженців за кордоном.
- Безпека дітей: Батьки надають пріоритет безпеці своїх дітей, що робить питання повернення менш пріоритетним.

### Психологічні аспекти

Психологічна адаптація до нового місця проживання значно впливає на рішення біженців:

- Звикання до нового середовища: Багато біженців звикли до умов життя в країнах перебування, що ускладнює їхнє рішення про повернення.
- Новий спосіб життя: Формування нових звичок і укладу життя сприяє закріпленню в країнах перебування.
- Страх втратити стабільність: Повернення в Україну часто асоціюється з ризиком втрати досягнутого рівня фінансової та соціальної стабільності.
- Стрес від переїзду: Пережитий стрес від першого переїзду змушує багатьох уникати повторення подібного досвіду.

### Інші фактори

- Мобілізація: Для половини чоловіків стримуючим чинником є страх бути мобілізованим до лав Збройних сил України. Це питання викликає додаткові побоювання щодо їхньої безпеки та здатності підтримувати сім'ю.
- Демографічні зміни: Молодь та високоосвічені спеціалісти частіше залишаються за кордоном, що впливає на загальні тенденції щодо повернення.

**Таким чином, зміна намірів щодо повернення є багатофакторним явищем, яке потребує врахування соціальних, економічних, безпекових та психологічних аспектів. Результати дослідження підкреслюють необхідність розробки комплексних державних програм для стимулювання повернення та забезпечення реінтеграції українських громадян.**



# Специфіка різних соціальних груп біженців



## Сім'ї з дітьми

- 46% сімей з дітьми до 5 років повідомляють про проблеми з влаштуванням у дитсадки
- Серед батьків дітей шкільного віку 40% надають перевагу дистанційному навчанню в українських школах
- Найбільший фактор для невиїзду - стабільне навчання дітей у місцевих школах



## Висококваліфіковані спеціалісти

- Кожен десятий не може працевлаштуватися через невизнання диплому
- 37% називають мовний бар'єр основною перешкодою
- 29% не можуть знайти роботу за спеціальністю
- 45% працюють на посадах нижчої кваліфікації



## Жінки з вищою освітою

- Становлять найбільшу групу серед працевлаштованих (45%)
- Найвища частка тих, хто вивчив мову країни перебування
- Демонструють найкращі показники соціальної адаптації
- 35% планують продовжити освіту в країні перебування



## Люди старшого віку

- Найвищий відсоток бажаючих повернутися (до 40%)
- Найскладніша мовна адаптація
- Проблеми з доступом до медичних послуг
- Сильна емоційна прив'язаність до України

# Географічні особливості розподілу та адаптації біженців

Німеччина (1,14 млн осіб)



- 65% опитаних у центрі Тегель планують залишитися
- 23% працевлаштовані (найнижчий показник серед країн ЄС)
- Найвищий рівень соціальної підтримки
- Значні можливості для професійної перекваліфікації

Польща (983,88 тис. осіб)



- 76% мають дохід від власної праці
- 20% нових біженців планують залишитися назавжди
- 50% довоєнних мігрантів не планують повертатися
- Найвища швидкість працевлаштування

## Особливості адаптації за регіонами

- Північна Європа: вищі зарплати, складніша соціальна інтеграція
- Центральна Європа: легша культурна адаптація, нижчі зарплати
- Південна Європа: сезонна зайнятість, менша соціальна підтримка

# Динаміка змін у настроях українських біженців (2022-2024)

## 2022 рік:

- 60-50% планували повернення
- 25% схилилися до повернення
- Основний фактор - безпека

## 2023 рік:

- 42% стверджували, що краще жити в Україні
- Зростання кількості тих, хто інтегрувався
- Посилення економічних факторів

## 2024 рік:

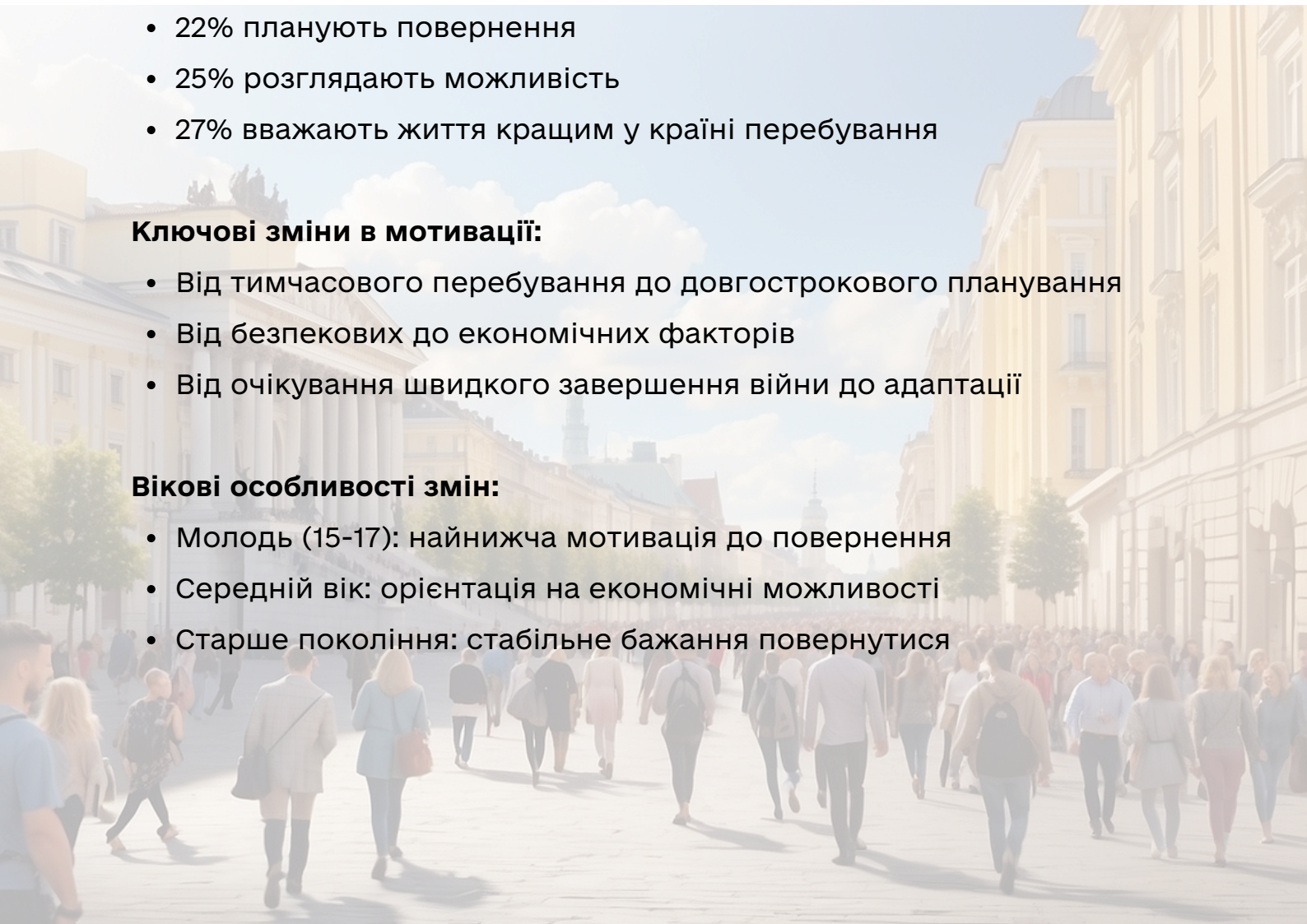
- 22% планують повернення
- 25% розглядають можливість
- 27% вважають життя кращим у країні перебування

## Ключові зміни в мотивації:

- Від тимчасового перебування до довгострокового планування
- Від безпекових до економічних факторів
- Від очікування швидкого завершення війни до адаптації

## Вікові особливості змін:

- Молодь (15-17): найнижча мотивація до повернення
- Середній вік: орієнтація на економічні можливості
- Старше покоління: стабільне бажання повернутися



# Фактори впливу на зміну настроїв

## Інтеграційні:

- Вивчення мови (28% вільно володіють)
- Працевлаштування (45% працюють)
- Адаптація дітей до місцевих шкіл
- Формування соціальних зв'язків

## Економічні:

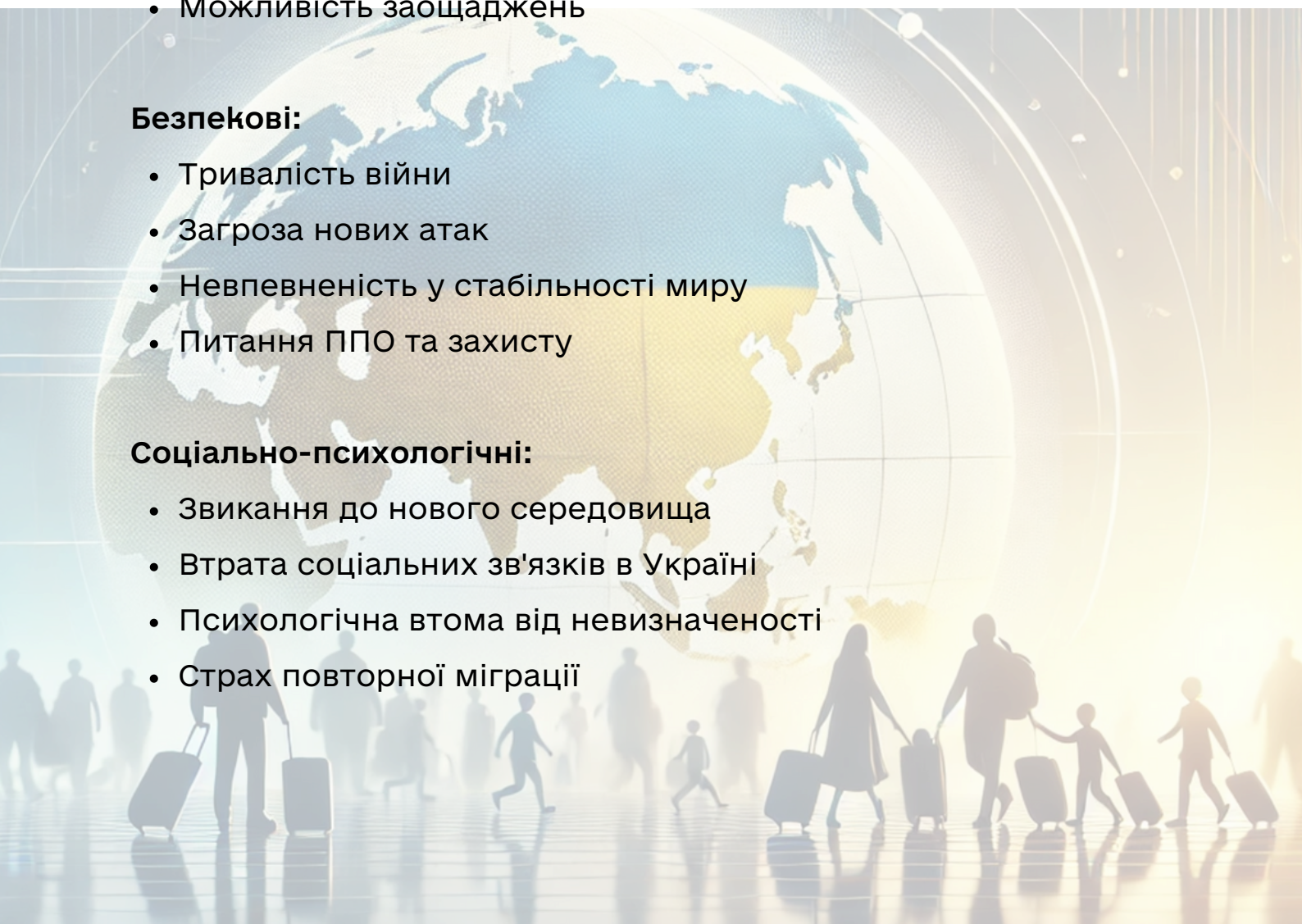
- Вищий рівень доходів (38% значно більше)
- Стабільні соціальні виплати
- Кращі умови праці
- Можливість заощаджень

## Безпекові:

- Тривалість війни
- Загроза нових атак
- Невпевненість у стабільності миру
- Питання ППО та захисту

## Соціально-психологічні:

- Звикання до нового середовища
- Втрати соціальних зв'язків в Україні
- Психологічна втома від невизначеності
- Страх повторної міграції



# Типові цитати з глибинних інтерв'ю



"Син пішов у німецьку школу, вже вільно говорить німецькою. Як я можу забрати його назад, коли він тут знайшов друзів і відкрив нові можливості?"

"Вперше за довгий час можу планувати майбутнє дітей. Тут є стабільність."

**Цитати біженців з дітьми**



"Працюю не за фахом, але зарплата вища, ніж в Україні на керівній посаді."

"За рік вивчила мову, знайшла роботу за спеціальністю. Починати все спочатку в Україні? Не впевнена."

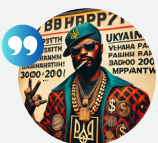
**Висококваліфіковані спеціалісти:**



"Тут хороша інфраструктура, але душа рветься додому."

"Діти влаштувалися, онуки ходять до школи. Заради них доводиться залишатися."

**Представники старшого покоління**



"В університеті всі можливості для розвитку. Навіщо повертатися до невизначеності?"

"Тут бачу своє майбутнє. В Україні - лише спогади про минуле."

**Молодь**



*Ключові висновки з глибинних інтерв'ю свідчать про складні дилеми, які переживають українські біженці. Батьки з дітьми цінують стабільність і можливості за кордоном, що змушує їх замислюватися над довгостроковим залишенням, щоб забезпечити майбутнє своїм дітям. Висококваліфіковані спеціалісти, навіть за умов перекваліфікації, знаходять більше перспектив і фінансової стабільності в країнах перебування, що знижує мотивацію до повернення. Молодь активно інтегрується в освітні системи та професійні середовища за кордоном, бачачи своє майбутнє там, тоді як старше покоління сумує за домівкою, але залишається через сімейні обставини.*

# Перспективи подальшої інтеграції українських біженців

## Довгострокові тренди

### 2025-2026:

- Завершення програм тимчасового захисту
- Перехід до постійного проживання
- Возз'єднання сімей
- Натуралізація перших груп біженців

## Освітня інтеграція

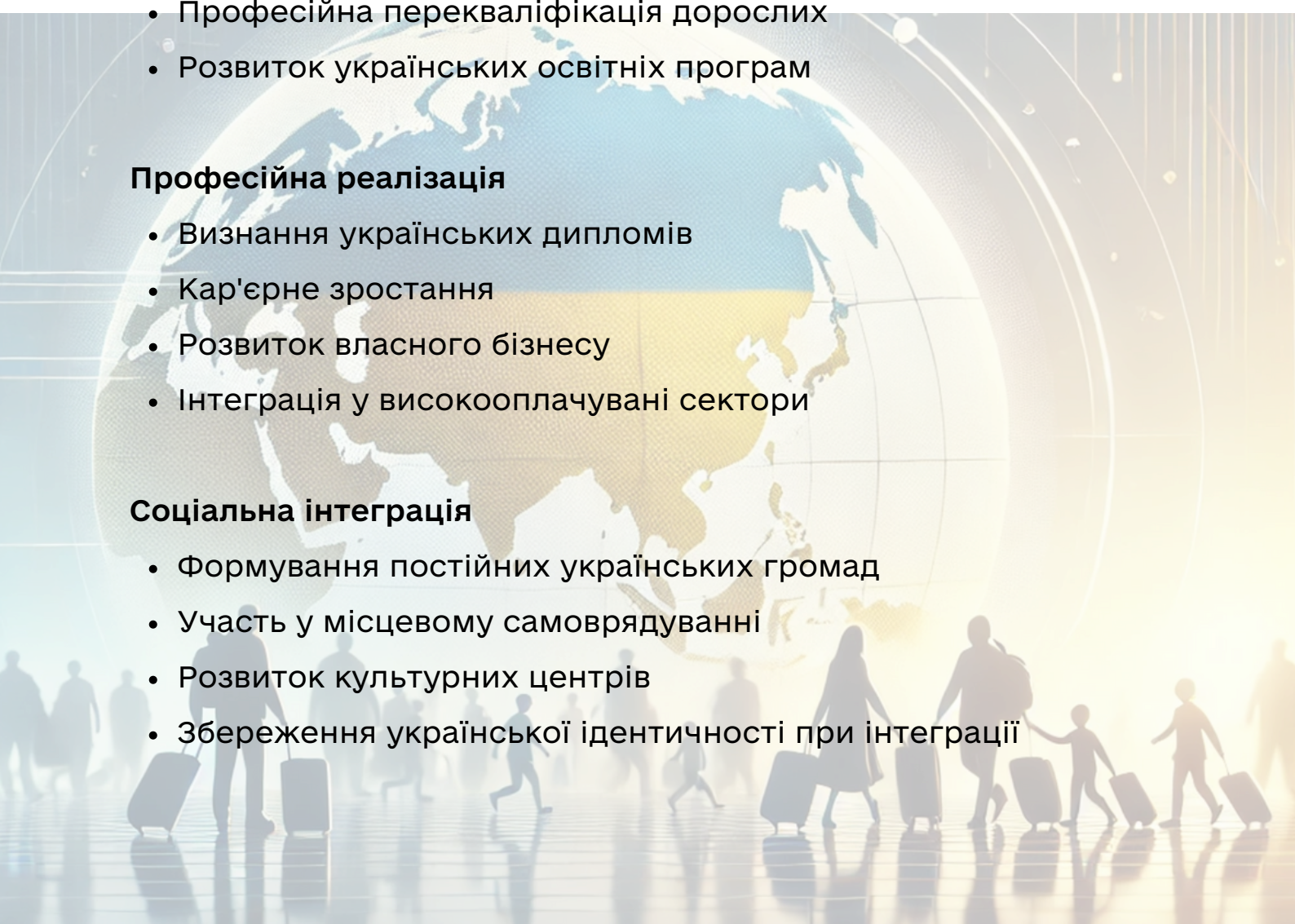
- Завершення середньої освіти першою хвилею учнів
- Вступ до місцевих університетів
- Професійна перекваліфікація дорослих
- Розвиток українських освітніх програм

## Професійна реалізація

- Визнання українських дипломів
- Кар'єрне зростання
- Розвиток власного бізнесу
- Інтеграція у високооплачувані сектори

## Соціальна інтеграція

- Формування постійних українських громад
- Участь у місцевому самоврядуванні
- Розвиток культурних центрів
- Збереження української ідентичності при інтеграції



# Рекомендації для вирішення проблеми міграції

## Державні ініціативи 2025

- Пілотний проект з Німеччиною щодо повернення
- Програми працевлаштування в оборонній промисловості
- Створення єдиного центру координації повернення
- Запровадження "єдиного вікна" для реінтеграції
- Програми компенсації вартості переїзду
- Спрощення адміністративних процедур

## Економічні стимули

- Податкові преференції для тих, хто повертається
- Грантові програми для відкриття бізнесу
- Компенсація оренди житла на перший рік
- Пільгові кредити для придбання житла

## Соціальні програми

- Супровід дітей при поверненні до українських шкіл
- Психологічна підтримка
- Допомога з працевлаштуванням

## Інфраструктурні проекти

- Відбудова зруйнованого житла
- Розвиток безпечних регіонів
- Модернізація соціальної інфраструктури

## Міжнародна співпраця

- Програми реінтеграції з ЄС
- Визнання кваліфікацій
- Спільні освітні проекти



# Німецький досвід реінтеграції біженців з-за кордону

Україна не єдина держава, котрій доводилося здійснювати процес повернення та реінтеграції мільйонів біженців і досвід інших країн був би для нас корисним у вирішенні однієї з наших найвагоміших проблем, від результатів котрої залежить наше становище у XXI столітті. Однією з країн, котра має значний досвід реінтеграції, є Федеративна Республіка Німеччина, котра у XX столітті двічі зіштовхувалася з проблемою повернення мільйонів своїх біженців.

За останні 70 років Німеччині довелося двічі здійснювати процес реінтеграції мігрантів. Спочатку після Другої світової і в перші повоєнні десятиліття. Та в 1990-роках після падіння Берлінської стіни і розвалу комунізму в Східній Європі. Якщо у другому випадку, економічно потужна й багата ФРН була «магнітом» для німецьких біженців зі Східної Німеччини та пострадянських республік, то у першому, приймати біженців довелося за умов післявоєнної руїни та економічних труднощів.

Перший виклик реінтеграції біженців припав на найскладніший період історії Німеччини, який супроводжувався окупацією, злиднями та економічною кризою. 1945–1950 роках до Західної Німеччини прибуло близько 12,5 млн біженців і вигнанців зі східних територій, окупованих Червоною армією. З однієї тільки з Чехословаччини до Німеччини прибули 3 млн біженців, а ще прибували втікачі зі НДР, комуністичної Польщі, німці з Балкан і тд. Комуністична влада просто депортувала етнічних німців з Кенігсбергу, Судетів, Пруссії, тож вони стали примусовими репатріантами, яких мусили прийняти ФРН та НДР. Найбільше біженців, звісно, відправилися до ФРН.

Хоча контекст та характер проблеми німецьких біженців відрізнявся від українського, зокрема – Західній Німеччині не треба було перекопувати німців повертатися. Але декотрі урядові програми та владні рішення могли б стати корисними й для нашої держави, котра хотіла б досягнути такого ж результату успішної реінтеграції мільйонів співвітчизників.

У 1949 році християнсько-демократичний уряд канцлера Конрада Аденауера мав відповіді на складні запитання: де розмістити мільйони людей? Як їм дати роботу в умовах зруйнованої економіки? Де знайти гроші на соціальні потреби біженців? І все це в умовах, коли країна втратила 25% території, майже кожен другий німець був безробітний, 20% житла знищено і ще чверть пошкоджено. Промислове виробництво становило 33% від довоєнного рівня, а сільське господарство відкинуте на три десятиліття назад. Напрочуд знайомі обставини для українців.

Спочатку становище прибулих було важким: безробіття, зайнятість у незнайомих професіях, або робота набагато нижче кваліфікації були буденним явищем. Плавної, безболісної та гармонійної інтеграції біженців, на жаль, не було. У 1949 році був прийнятий «Закон про невідкладну допомогу», який невдовзі доповнили «Законом про поселення біженців» для професійної інтеграції переміщених фермерів. Допомога мала характер соціальної і виплачувалась у вигляді побутових товарів, коштів на утримання чи будівництво. Було створено й федеральне міністерство у справах біженців, котре діяло до 1969 року, коли інтеграція іммігрантів вважалася досягнутою.

1952 року було прийнято Закон про вирівнювання тягарів (Laden Equalization Act, LAG), щоб компенсувати біженцям втрату майна та роботи. Інтенсивна державна підтримка житлового будівництва остаточно пом'якшила нестачу житла в повоєнні роки. Постраждали внаслідок руйнувань, вигнання зі східноєвропейських країн чи втікачі з радянської окупаційної зони НДР отримували від держави допомогу.

Зразком для закону було законодавство про вирівнювання тягаря у Фінляндії, прийняте після вигнання фінів з окупованої СРСР Карелії. Значну роль у прийнятті цього закону відіграв земельний парламент Баварії, який мав вплив на Бундесрат. Найбільшу активність у реінтеграції біженців виявила Баварія, котра запровадила низку соціальних програм. Нові громадяни отримували позики для біженців. Фермери, які піднімали з руїн занедбані господарства, могли отримати дешеві кредити. Підстави були вагомими: наприкінці 1940-х років переміщені особи в Баварії становили майже чверть населення і до сьогодні ХСС активно виступає як представник інтересів переміщених осіб.

Федеральний закон забезпечив юридичну рівність біженців та місцевих громадян, включав пенсії за збитки від війни, компенсацію за оренду житла, валютну компенсацію за втрачені заощадження, позики та допомогу на навчання, а також основну грошову компенсацію. Компенсаційні виплати розподілялися на кілька років і надавалися у формі вирівнювальних пенсій, матеріальних цінностей або майна. Компенсувалися близько 50 % втрат активів, доходів від іпотеки та позик. Ці компенсації допомогли мільйонам людей забезпечити собі засоби до існування та сприяли економічній інтеграції.

Гроші на ці потреби акумулювалися у фонді від субсидій з державного бюджету та податків з прибутку і прибутку від інвестицій. Загалом в рамках Закону про вирівнювання тягаря постраждалим було надано допомоги на загальну суму 123 мільярди німецьких марок.

Фактично держава, перебуваючи у складній ситуації необхідності допомоги мільйонам біженців, перерозподілила багатства шляхом вимоги до громадян, які володіли великими активами, відмовитися від їх частини. Закон конфіскував до 50% усіх активів, іпотечних і кредитних прибутків. Водночас, в контексті 30 років навантаження на громадян, які постраждали від вирівнювання, становило лише 1,67% на рік. Таким чином, його можна було б виплатити з вартості прибутку від активів, які постраждали, без необхідності продавати частини активів. Ці кошти пішли на відбудову житла, інфраструктури та промисловості, що пізніше дозволило країні пережити економічний бум. Але ці компенсаційні виплати стали внеском у соціальний мир та стабілізацію в країні й зміцнили довіру населення до соціальної справедливості та демократичної системи.

Вагомим інструментом реінтеграції біженців у ФРН стала їхня громадська активність, створення численних недержавних організацій та політичної партії біженців «Gesamtdeutscher Block/BHE». У 1953 році партія потрапила до Бундестагу, набравши 5,9% голосів. А засновник партії Вальдемар Крафт став федеральним міністром з особливих завдань у кабінеті Аденауера. Понад десять років «партія біженців» успішно сприяла економічній та соціальній інтеграції переміщених осіб, а потім влилася до лав ХДС/ХСС. Крім цього, представництво переміщених осіб у головних політичних партіях Німеччини було важливою умовою для політичного успіху.

Приплив мільйонів біженців став також важливою причиною економічного буму в ФРН. Загострення протистояння між СРСР та США, Корейська війна, зумовили запит на продукцію німецької промисловості. Незважаючи на початкову бідність і майже повну відсутність майна, біженці не перетворилися на ферменти хвилювань і соціального розкладу – як сподівався Сталін, а стали активними силами відбудови ФРН. Незважаючи на те, що більшість біженців складали жінки та діти і їх розглядали як тягар (державі потрібно було витратити гроші на допомогу, лікування та освіту біженців), вже за 10 років молодше покоління, яке намагалося якомога швидше вибратися зі злиднів, підтягнуло всю німецьку економіку.

Німеччина отримала неймовірний людський капітал та нові робочі руки, які створили подальше економічне диво. Переважно аграрна до Другої світової війни Баварія, внаслідок припливу висококваліфікованих німців з Чехословаччини та, зокрема з Судетів, зуміла стати індустріальним локомотивом Німеччини. З середини 1950-х років Німеччина вступила в епоху стабільного економічного зростання.

**Експертні оцінки:****Політолог Тарас Радь:**

Навіть такий успішний досвід реінтеграції біженців як німецький, не є таким вже й зразковим. Навіть після 35 років об'єднання Німеччини, електоральна соціологія показує, що східна Німеччина – досі залишається під впливом наслідків комуністичного тоталітаризму, що виражається у високому відсотку підтримки радикальних партій.

**Професор політології та міжнародних відносин Микола Бучин:**

Досвід України унікальний, тому повною мірою запозичити іноземні моделі повернення біженців з-за кордону не вийде. ФРН могла запропонувати та гарантувати біженцям для повернення економічну стабільність, безпеку, демократію та добробут. Що є сумнівним у випадку України.

**Польський дослідник Даріуш Матерняк:**

Нинішня ситуація в Україні суттєво відрізняється від ситуації в Німеччині півстоліття тому. Сьогодні цифровий вимір економічних процесів менш залежить від фізичного розташування працівників. Це може створити додаткові можливості, наприклад, для ІТ-сектору, який може функціонувати за рахунок праці людей, які перебувають за межами країни.

**Політолог Петро Олещук:**

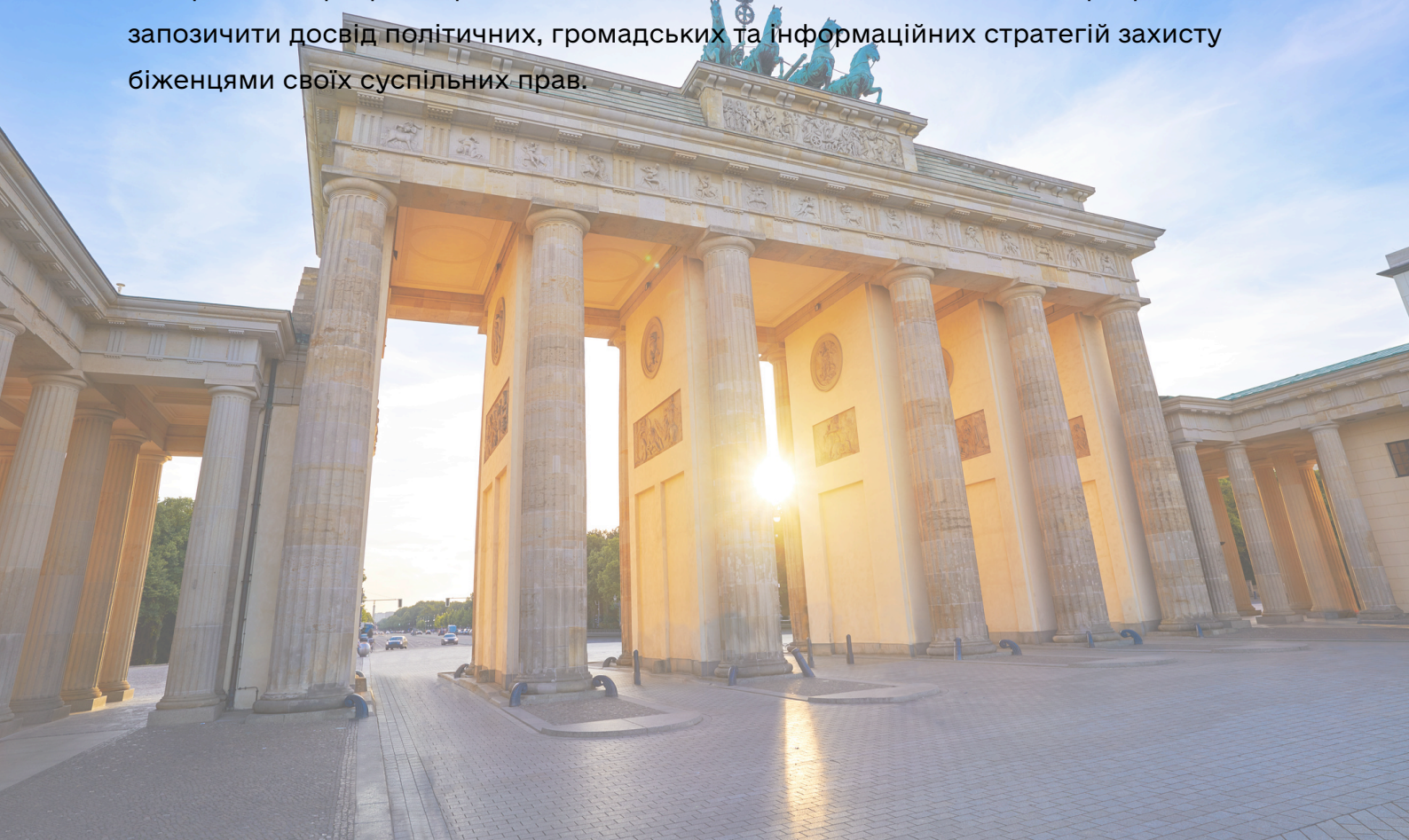
Просто взяти досвід ХХ століття й перенести на нові українські реалії ХХІ століття неможливо. Люди сьогодні значно менше прив'язані до конкретних держав – навіть розвинених і демократичних. Навіть з цих країн громадяни виїжджають у пошуках нових можливостей. Зараз у світі спостерігається глобальна конкуренція за людські ресурси, за кваліфікованих людей, які можуть видавати додану вартість. Прив'язаність людей до конкретних держав знижується, а мобільність зростає.

**Аналітик Фондації Global Ukraine Марта Олійник-Дьомочко:**

Україна з досвіду ФРН може використати інфраструктурні програми, фінансові компенсації (за втрачене житло), освітні та соціальні програми. Але насамперед після реалізації таких важливих факторів як отримання фінансування, забезпечення безпеки та закінчення війни, адже – повернення мігрантів в ФРН відбувалося вже в умовах стабільної безпеки.

**Висновки:**

1. В перше повоєнне десятиліття ФРН прийняла 12,5 млн переселенців, для захисту котрих було запроваджено спеціальні закони про біженців та створено Міністерство у справах біженців.
2. Спеціальне державне оподаткування найбагатших верств населення у вигляді «Закону про вирівнювання тягаря», допомогло країні стабілізувати кризову ситуацію та забезпечити біженців найнеобхіднішим. Така політика стала внеском у соціальний мир та стабільність в країні і зміцнила довіру громадян до справедливості та демократії оновленої німецької держави.
3. На земельному рівні, зокрема в Баварії, були запроваджені соціальні програми та позики для біженців. Фермери з числа переселенців, які відновлювали занедбані господарства, отримували пільгові дешеві кредити.
4. Громадсько-політична активність біженців, їхній вплив на політичні партії та власне парламентське представництво підтримували в суспільстві увагу до проблем біженців та сприяли державній політиці їхньої економічної і соціальної інтеграції.
5. Приплив мільйонів біженців став вагомим фактором економічного буму в ФРН та «німецького економічного дива».
6. Попри значні відмінності в економічному та часовому вимірі між досвідом проблеми реінтеграції біженців між Німеччиною та Україною, наша держава з досвіду ФРН може використати програми фінансових компенсацій, освітні та соціальні програми, а також запозичити досвід політичних, громадських та інформаційних стратегій захисту біженцями своїх суспільних прав.



# Висновки

**Українське суспільство демонструє значну стійкість, незважаючи на фізичну та психологічну втому від війни, але потребує комплексної підтримки для подолання наслідків.**

## Соціальна стійкість

Згідно з опитуваннями, 2024 рік став роком прийняття реалій затяжної війни. Більшість українців усвідомлюють виклики, пов'язані з економічною нестабільністю, необхідністю перебудови армії та вирішенням проблем, пов'язаних із корупцією та мобілізацією. Водночас, навіть у складних умовах, люди готові продовжувати боротьбу та сподіваються на перемогу. Проте ресурси, як фізичні, так і психологічні, виснажуються, що вимагає особливого фокусу на їх відновленні.

## Демографічні виклики

Попри сталі уявлення, що на рішення біженців впливають передовсім питання безпеки та особистого доходу, у випадку України у 2025 році можуть зіграти роль дві протилежні тенденції. З одного боку, якщо підконтрольна Уряду територія буде скорочуватися, це може викликати нові хвилі біженців, посилюючи демографічний відтік. З іншого боку, глобальна нестабільність створює безпекові ризики навіть у приймаючих країнах, а необхідність готуватися до потенційних воєнних конфліктів змушує уряди цих країн переглядати програми підтримки біженців. Це може стати стимулом для частини українців повернутися додому.

## Економічні наслідки та соціальні зміни

Міграція спричинила значні економічні та соціальні зміни, що впливають як на країни, які приймають біженців, так і на Україну. Українці за кордоном формують нові соціальні зв'язки, інтегруються у місцеві громади та отримують стабільний дохід. Багато дітей успішно інтегруються в освітні системи країн перебування, що ускладнює рішення сімей щодо повернення.

Водночас, ринок праці в Україні зазнає трансформацій. Зростає запит на залучення жінок до традиційно "чоловічих" професій, приділяється більше уваги перекваліфікації працівників. Розвиток оборонного комплексу та впровадження новітніх технологій у сфері озброєння, за умови залучення інвестицій, роблять Україну привабливим місцем для працівників підприємств із високою доданою вартістю.

Вирішення питання справедливої та передбачуваної мобілізації може стати переломним моментом у демографічних тенденціях, сприяючи поверненню громадян та відновленню економіки країни.

## Необхідні кроки

1. Державна стратегія повернення: Розробка та впровадження національної стратегії повернення українських громадян, яка включає стимули для реінтеграції, такі як податкові пільги, гранти для малого та середнього бізнесу, програми працевлаштування та підтримка молодих сімей.
2. Реформа мобілізаційної системи: Створення справедливої, прозорої та передбачуваної мобілізаційної системи, яка враховуватиме специфічні обставини громадян і сприятиме підвищенню довіри до держави.
3. Економічні стимули: Забезпечення доступу до програм фінансової підтримки для репатріантів, таких як пільгові кредити, субсидії на купівлю житла, підтримка стартапів та інших ініціатив.
4. Житлові програми: Розробка доступних житлових програм для поверненців, включаючи державне фінансування будівництва та реновації житла. Особлива увага повинна бути приділена компенсації втрати житла, адже відсутність власного житла є однією з головних причин, через яку люди не повертаються. Тим часом у Німеччині та Польщі забезпечення житлом є частиною програм підтримки, а в країнах Балкан та Болгарії вартість оренди чи купівлі житла значно нижча, ніж в Україні.
5. Інвестиції в освіту та перекваліфікацію: Розширення програм професійного навчання та перекваліфікації для громадян, які повертаються, із пріоритетом для галузей відновлення інфраструктури, медицини, будівництва, IT і оборонних технологій.
6. Соціальна підтримка: Впровадження програм адаптації для громадян, які повертаються, зокрема психологічної підтримки, допомоги у влаштуванні дітей у школи та дитячі садки, а також розвитку мережі громадської підтримки.
7. Міжнародна співпраця: Активне залучення міжнародних партнерів для фінансування програм відновлення, обмін досвідом з іншими країнами щодо успішної реінтеграції громадян і розвиток двосторонніх проектів для створення робочих місць в Україні.
8. Цифровізація процесів: Використання цифрових технологій для спрощення процедур повернення та реінтеграції, зокрема через створення єдиного порталу для українців за кордоном, який дозволяє подавати заявки на державні програми та отримувати доступ до актуальної інформації.

## Прогноз

Україна має значний потенціал для відновлення за умови реалізації комплексних заходів із залучення та реінтеграції населення. Залучення міжнародних ресурсів, прозорість політики та підтримка громадян можуть стати фундаментом для подолання кризи. Однак без активних дій держава ризикує зіткнутися з довготривалими втратами, що впливатимуть на всі сфери життя країни. Головним завданням залишається створення умов для повернення українців і зміцнення національної єдності в умовах сучасних викликів.

"Україна вже на рівні 'демографічної ями'. І цей демографічний ефект може тривати років 15, одне покоління, або навіть десятиліттями. Якими б не були для України результати російсько-української війни, сподіватись на суттєве повернення не варто",

**– зазначає політолог Тарас Радь.**

"Обсяг, кількість і темпи повернення біженців залежать від позитивного завершення війни, тобто – інтеграції України до цивілізованого світу, інституцій ЄС, НАТО, гарантій безпеки",

**– підкреслює експерт Аналітичного центру "Об'єднана Україна" Петро Олещук.**

"Це пояснюється тим, що кількість людей, які будуть готові повернутися, може бути надто малою для задоволення соціальних та економічних потреб",

**– зазначає польський дослідник Даріуш Матерняк.**

"На жаль, мільйони громадян України перетворилися на ресурс для задоволення потреб інших держав у вирішенні їхніх демографічних проблем",

**– констатує директор Інституту світової політики Євген Магда.**

"Першим кроком має бути підтримка інституційної спроможності організацій, які напрацьовуватимуть кращі практики для майбутніх проєктів повернення та реінтеграції людей",

**– наголошує Олександра Сорокопуд, CEO у YMCA Lviv.**



# ЗАЛУЧЕНІ ЕКСПЕРТИ



**Євген Магда**

політолог, директор  
Інституту світової політики



**Тарас Радь**

політолог, координатор  
Громадської мережі ОПОРА у  
Львівській області,  
військовослужбовець ЗСУ



**Петро Олещук**

Доктор політичних наук,  
викладач КНУ ім.Тараса  
Шевченка, експерт  
Аналітичного центру  
«Об'єднана Україна»



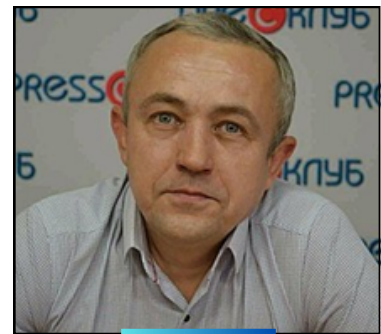
**Роман Лехнюк**

історик, публіцист, викладач  
кафедри історії,  
музеєзнавства та культурної  
спадщини в університеті  
«Львівська політехніка»



**Микола Бучин**

доктор політичних наук,  
професор кафедри  
політології та міжнародних  
відносин університету  
«Львівська політехніка».



**Любомир Сковчиляс**

політолог, президент  
Суспільно-гуманітарного  
консорціуму «Генеза»,  
доцент кафедри політології  
ЛНУ ім. Івана Франка



**Олександра  
Сорокопуд**

кандидатка політичних наук,  
CEO у YMCA Lviv, працювала в  
UNHCR, The UN Refugee  
Agency (Управління  
Верховного комісара ООН у  
справах біженців)



**Даріуш  
Матерняк**

головний редактор польсько-  
українського порталу  
polukr.net, доктор суспільних  
наук у галузі безпеки



**Марта  
Олійник-  
Дьомочко**

кандидат політичних наук,  
аналітик Фондації Global  
Ukraine

"Міграційна криза 2022–2024 років поставила перед Україною складні виклики, але водночас відкрила унікальні можливості для переосмислення майбутнього. Попри втрати, українці за кордоном демонструють неймовірну стійкість і здатність адаптуватися, формуючи нові громади та здобуваючи цінний досвід. Наше дослідження показує, що повернення мільйонів громадян можливе за умов створення економічних стимулів, розвитку сучасної інфраструктури та забезпечення справедливих соціальних умов. Україна має всі шанси перетворити виклики на шлях до відновлення, залучивши інвестиції, підтримуючи своїх людей і об'єднуючи націю. Майбутнє нашої країни залежить від кожного – давайте будувати його разом!



## КОМАНДА ПРОЄКТУ

- Автор-упорядник: Валерій Майданюк, політолог, канд. політ. наук, експерт Фонду сприяння демократії.
- Дизайнер: Олена Саварин
- Аналітик: Ольга Максимова



# Повернення

---

## НАШІ КОНТАКТИ

---



03049, м. Київ, а/с 165



+38 063 765 90 85



[fda.ukr@gmail.com](mailto:fda.ukr@gmail.com)